

Kassation på de danske museer

En modedille, et velovervejede paradigmeskift, eller en praktisk løsning?

Efter at have konstateret et stigende problem omkring tilvækst og opbevaring på en række institutioner under kulturministeriet, barslede et udvalg med en rapport, der foreslog kassation som en del af løsningen på problemet. Næsten uden diskussion har de kulturhistoriske museer påbegyndt en implementering af kassation som et brugbart redskab til bekæmpelse af magasinproblemer. Endnu er det dog et uafklaret spørgsmål, hvorvidt de arkæologiske samlinger også skal decimeres, eller om det arkæologiske kildemateriale særlige karakter gør denne fremgangsmåde uspiselig.

Det har næppe kunnet undgå nogen museumsansattes opmærksomhed, at der de seneste år er ved at snige sig en markant holdningsændring ind i forholdet til de indsamlede genstande, der i årtier har været betragtet som museernes "kronjuveler", eller mere prosaisk udtrykt museernes empiri og databank. Vi er på vej væk fra en fascination af den enkelte genstand og den genstands-/objekt orienterede forskning (objektviden) og på vej imod en mere relationsorienteret forskning (relations viden) (Hastrup 2004). Museums-genstandene/objekterne opfattes således ikke længere per automatik som sakrosankte og ukrænkelige. To publikationer har været af afgørende betydning for formidlingen af denne holdning, nemlig "Udredning om bevaring af kulturarven" udgivet af Kulturministeriet i 2003 (fremover henvist til som Udredningen 2003), samt rapporten "Forskningsbegreber og vidensformer: kulturarv, samlinger og kunstuddannelser" udgivet af Kulturministeriets Forskningsudvalg i 2004. I sidstnævnte skal især artiklen af udvalgets formand, Kirsten Hastrup, fremhæves (Hastrup 2004).

Rapporten om bevaring af kulturarven (Udredningen 2003) omfatter en gennemgang af en lang række kulturinstitutioners samlinger, som ud over kulturhistoriske museer også omfatter kunstmuseer, naturhistoriske museer, arkiver og biblioteker. Det er dog indlysende, at man ikke kan foretage en direkte sammenligning mellem disse institutioner og foreslå en fælles løsning på deres opbevarings- og magasinproblemer. Arkiver og biblioteker har ifølge udredningen løst problemet med den store tilvækst gennem en øget kassation. F.eks. har pligtafleveringen

til det Kongelige Bibliotek ført til, at visse tidsskrifter, der også findes i elektronisk form, er kasseret (Udredningen 2003:30), og arkiverne har foretaget en kassation allerede i forbindelse med indsamlingen (op cit.)

Museerne har ikke på samme måde haft "held" til at implementere en kassationspolitik, og udvalgets konklusion på kassationsspørgsmålet står heller ikke klart og entydigt i sin ordlyd:

"Det er udvalgets vurdering, at de presserende bevaringsproblemer aktualiserer, at der primært på museumsområdet overvejes kassation eller udskillelse af genstande, der ikke har en særlig kulturarvsmæssig betydning.

Forbedringer på registreringsområdet (elektronisk registrering), med deraf følgende forbedret oversigt over samlingerne på landsplan, vil kunne fremme en sådan udvikling." (Udredningen 2003:31).

Det er formuleringen – ikke særlig kulturarvsmæssig betydning – man skal bide mærke i, for det er her, at det bliver vanskeligt. For at gøre begrebet mere håndterbart opererer udvalget med en klassifikation med fire niveauer, bestående af genstande af henholdsvis: 1; enestående national betydning, 2; væsentlig national betydning, 3; regional/lokal eller begrænset national betydning, og endelig 4; mindre betydning (Udredningen 2003:25f.). Det er ikke de to første kategorier, vi skal bekymre os så meget om i forbindelse med kassation, men de to sidste og her især kategori 4, for det er her, at kassationen for alvor truer.

Hvor Udredningen forholder sig meget praktisk til indsamling og kassation på det fysiske plan, så er Kirsten Hastrups artikel langt mere teoretisk orienteret, men med et klart udgangspunkt i netop "Udredningen 2003" kan man betragte Hastrups artikel som en teoretisk overbygning på denne. Hastrup er på visse områder på linie med Udredningens konklusioner, og hun skriver bl.a. "Noget skal jo glemmes, for at noget andet kan huskes. Med andre ord, kassationsprincipper er lige så vigtige som bevaringsprincipper." (Hastrup 2004:10). Medens hun forholder sig mere kritisk til Udredningens klassifikation af genstandene i fire kategorier, hvortil hun bemærker: "Det er interessant her at bemærke, at den nationale betydning antages at være objektivt. Når vi taler om kulturarv, bliver argumenterne nemt cirkulære. Man kan ikke være uenig i den relative prioritering af bevaringen af den nationale kulturarv på de præmisser, den selv er baseret på." (Hastrup 2004:12).

Kassation i historisk perspektiv

Hvor kassationen nu søges udvidet til også at gælde museernes samlinger, så var kassationen tidligere næsten udelukkende knyttet til indsamlingspolitikken, eller med andre ord man foretog kassationen i felten i direkte forbindelse med udgravningen. I arkæologiens barndom var man meget kræsen og tog kun pæne og hele genstande med hjem, hvilket bl.a. kom til udtryk i Kong Frederik d. VII's indsamlingspolitik, men nok så vigtigt også langt senere i forbindelse med Nationalmuseets udgravninger, hvor der blev foretaget en sortering og kassation på stedet, se f.eks. Johansen 1919, der konsekvent kasserede grimme afslag og knækkede flækker fra udgravningen af Sværdborgbopladsen, og herved også uforvarende kom til at kassere stiklerne.

Der kendes mange eksempler på at en sådan sortering senere er blevet fortrudt, fordi enten nye metoder eller nye spørgsmål er dukket op, men der findes også eksempler på, at man har været heldig og fundet genstande, man troede var kasseret og derved gennem nye metoder har kunnet løse nogle aktuelle spørgsmål. Et eksempel herpå er Ejnar Dyggves udgravning af sydhøjen i Jelling i 1941. På toppen af højen blev der konstateret en bygning bestående af 10 stolper, af hvilke bunden endnu var bevaret. Af større betydning er dog, at der under stolperne var lagt nogle

kraftige støtteplanker, som var væsentligt bedre bevaret (Christiansen 1976:166). Bygningen på toppen af højen var vanskelig at tolke, og der fremkom så forskellige tolkninger som en trigonometrisk målestation fra 1700-tallet, et vagttårn eller kong Gorms gravkammer. Da afklaringen til dels var afhængig af en datering af bygningen, var situationen fastlåst, indtil nye dateringsmetoder blev udviklet, og her havde man brug for træet fra støtteplankerne. Længe troede man, at disse støtteplanker var kasseret, men ved et tilfælde blev de genfundet mange år senere på loftet af Jelling Kirke, og nu kunne en datering af dem foretages ved hjælp af ^{14}C og dendrokronologi. De blev herved af afgørende betydning for tolkningen af bygningen på toppen af Jellinghøjen (op.cit.).

Ovenstående historie er langt fra enestående og tjener kun som eksempel på, hvorledes en arkæologisk genstand, der var tiltænkt kassation i udgravningsfasen og vel ville have været klassificeret som "en genstand af mindre betydning", hvis den var hjemtaget, pludselig på grund af nye dateringsmetoder kan få en afgørende betydning, også selvom genstanden i sig selv ikke er enestående eller spektakulær.

Af frygt for at gentage tidligere generationers fejltagelser i forbindelse med sortering og kassation under feltfasen, har der været en tendens til at hjemtage stadigt mere materiale fra de arkæologiske udgravninger. Der er imidlertid ingen grund til at tro, at vi selv med vores nuværende indsamlingspolitik har sikret os genstande/materiale til at svare på alle fremtidens spørgsmål. Indsamlingen er i høj grad præget af vaner og tradition, der er således stadig arkæologisk kildemateriale, som per automatik kasseres og efterlades på stedet, uden at nogen stiller kritiske spørgsmål til denne praksis, måske fordi de rigtige spørgsmål til materialet endnu ikke er stillet. Lad mig give et par eksempler herpå: I forbindelse med mange jordfæstegrave er graven helt eller delvis dækket af sten, som ikke hjemtages til museet, skønt de indgår som en del af gravkonstruktionen. Traditionen tilskrives os at beskrive disse sten i termer såsom hånd- til hovedstore, og vi nivellerer dem og laver en tegning af stenenes placering i graven. Her slutter dokumentationen som oftest. Stenenes farve og den specifikke stenart beskrives og dokumenteres derimod sjældent, og det er måske en fejl. Arkæologen

Tema: Indsamling og kassation

Magdalena S. Midgley, der har arbejdet med megalitter, har f.eks. påvist, hvorledes farven på nogle af stenene i randstenskæderne kan være nøje udvalgt (Midgley 2010), og hvorfor skulle noget tilsvarende ikke være tilfældet med de noget mindre sten, der er lagt over jordfæstegrave? Jeg har selv observeret hvorledes de sten, der var anvendt i forbindelse med jordfæstegrave på en vikingetidsgravplads, oftest bestod af flintesten dækket med kalkskorpe eller kalksten, og altså vidnede om en bevidst udvælgelse. Til trods for intensiv søgning i litteraturen efter paralleller til denne iagttagelse lykkedes det kun at finde en enkelt lokalitet, hvor tilsvarende iagttagelser var beskrevet, nemlig på gravpladsen Lindholm Høje (Ramskou 1976:17). I dette tilfælde ville en hjemtagelse og bevaring af stenene fra andre vikingetidsgrave, subsidiært en nøjere beskrivelse af de sten der indgik i gravene, have været af stor betydning for at afgøre om der har været en generel tendens til at anvende særligt udvalgte sten i gravene.

Et andet eksempel kunne være sten fra kogegruber og ildsteder, som normalt heller ikke hjemtages til museerne. Også disse sten kan rumme oplysninger, som går tabt, fordi vi kasserer dem, inden de er undersøgt og beskrevet godt nok til at kunne besvare spørgsmål om stenart og varmemefylde. Har man f.eks. haft præferencer for specielle stenarter til brug i kogegruber og ildsteder, fordi disse har særlige egenskaber såsom stor varmemefylde og deraf følgende lang eftervarme?

Nu må man i arkæologi, som i alle andre af livets forhold, indse at verden ikke er skruet sådan sammen, at vi kan opfylde alle vores ønsker og opnå den ideelle verden, så ja - der må kasseres også i fremtiden allerede i feltfasen, men måske bør vi i det mindste sikre os, at der hjemtages en sample af det kasserede, og at det øvrige materiale, der kasseres, bliver bestemt og beskrevet så godt som muligt.

Arkæologi og naturvidenskab

Der er givet mange grunde til at kassation af arkæologiske genstande ikke kan sammenlignes med kassation på arkiver, biblioteker og kunstmuseer, men en af de for mig væsentligste grunde til at være varsom med at kassere fra de arkæologiske samlinger er vores nære forhold til naturvidenskaberne. Det kildemateriale, vi har indsamlet, kan på et givet

tidspunkt virke udtømt for information og derfor kategoriseres som "af mindre betydning" jf. Udredningen 2003, men opfindelsen af nye analysemetoder inden for naturvidenskaberne kan så pludselig give dette materiale nyt liv, og vigtige nye informationer kan føjes til vores viden om de forhistoriske samfund. Lad mig blot i flæng nævne ¹⁴C-metoden, ¹³C-målingerne, kvælstofanalyser, strontium-analyser, susceptibilitetsanalyser, dendrokronologiske dateringer, DNA-analyser o.s.v. Alle disse metoder har tilført tidligere "dødt" kildemateriale nyt liv, og der er ingen grund til at tro, at der ikke også i fremtiden vil komme nye metoder, som vil kræve, at vi har et tilstrækkeligt stort kildemateriale liggende gemt på vores magasiner.

Den blinde kassation

Et andet forhold i hele kassationsproblematikken, som jeg gerne vil benytte lejligheden til at rette opmærksomheden i mod, er den blinde destruktion af vores kulturarv, som dagligt finder sted gennem landbrugets intensive udnyttelse af jorden. Ikke fordi jeg på nogen måde har til hensigt at lægge landbruget for had, de kan jo med rette henvise til, at vi har en lovgivning, som netop tager højde for denne situation og pålægger kulturministeren (Kulturstyrelsen) at betale for udgravning af væsentlige jordfaste fortidsminder, der er truet af destruktion gennem landbrugsdrift (Museumsloven Kap. VIII §27 stk. 5.1). Det sker bare ikke i tilstrækkeligt omfang, fordi de midler, der er sat af til denne del af arkæologien, så langt fra rækker til at opfylde det behov, der er på området. Jeg skal ikke her fremføre yderligere dokumentation for den systematiske destruktion, som landbruget påfører vores kulturarv, men blot henvise til rapporten *Før landskabets erindring slukkes – Status og fremtid for dansk arkæologi* (Hvass 2000). Et citat fra rigsantikvarens forord i denne rapport lyder således: "For en lang række arkæologiske fundkategorier kan man i dag konstatere, at gøres der ikke en indsats, så eksisterer disse fortidsminder ikke i det danske landskab om 10-20 år." (Hvass 2000:7), denne indsats venter vi stadig på!

Her taler vi virkelig om en kassation i den helt store skala, fordi vi blot lader stå til, ikke en bevidst og reflekteret kassation, men en blind kassation, som vi stiltiende accepterer. Jeg kender modargumentationen om, at der ikke kommer ret mange ansøgninger ind

om tilskud til undersøgelse af dyrkningstruede pladser. Erfaringen har tydeligt vist at skønt museerne har været meget tilbageholdende med at sende ansøgninger om undersøgelser af dyrkningstruede bopladser, så er chancerne for at få de ansøgte midler meget små. Og den lave succesrate på ansøgningerne har haft den naturlige følge, at iveren efter at søge midler til dyrkningstruede lokaliteter er svundet ind, og de få ansøgninger skal derfor snarere ses som en konsekvens af de begrænsede midler end som udtryk for et begrænset behov.

Kassation - ikke kassation?

Jeg er stor tilhænger af, at vi bestandigt stiller spørgsmål ved de rutiner vi har i forbindelse med undersøgelser, indsamling og forskning, så vi ikke bare ureflekteret *gør som vi plejer*. Det er derfor yderst relevant også at stille spørgsmål ved vores indsamlings- og kassationspolitik. Skønt man i Udredningen 2003 vedkender sig at der er forskelle mellem de kulturinstitutioner som indgår i udredningen, så kommer konklusionerne til at fremstå som generelle anbefalinger til samtlige institutionstyper, og Det Kongelige Biblioteks problemer med at opbevare de stadigt stigende mængder af pligtaflæveringer kommer således også til at påvirke holdningen til den arkæologiske indsamling.

På de kulturhistoriske museer har indsamlingen inden for nyere tid på mange museer været præget af en ændring fra indsamling af enkeltgenstande til indsamling af hele miljøer i form af komplette værksteder og inetriører, en ændring som har betydet en voldsom vækst i behovet for magasinplads.

Et af de farligste forhold ved kassation er, at det ofte falder lettere at kassere fra de områder, man har et dårligt kendskab til, hvorimod på områder, hvor ens kompetencer er størst, ser man i langt højere grad materialets potentiale og muligheder. Dette forhold rummer en åbenlys fare for, at værdifuldt videnskabeligt materiale kasseres af uvidenhed, og jeg ser ingen sikkerhedssystemer indbygget i det nuværende kassationssystem, som kan sikre at dette ikke sker. Endelig er det sjældent, at det er de

arkæologiske samlinger, der udgør det store pladsmæssige problem på magasinerne, så min opfordring er: træd varsomt før du kasserer!

Modedille eller paradigmeskift?

Som et forsøg på at besvare spørgsmålet i overskriften mener jeg, at der er et vist element af modedille i kassationsspørgsmålet. Forstået på den måde, at arkæologien mere eller mindre utilsigtet er blevet revet med i den kassationsbølge, der har ramt nogle af de store statslige institutioner under kulturministeriet med Det Kongelige Bibliotek i spidsen. Men fordi det kan være fornuftigt at foretage kassation på nogle af disse institutioner, behøver det jo ikke at danne mode. Og jeg mener, at det er forkert at trække de arkæologiske samlinger med ind i kassationsproblematikken, og at der mangler en grundig faglig diskussion af kassationsproblematikken, inden den for alvor bliver implementeret på museerne.

På det teoretiske område medfører det paradigmeskift, som Kirsten Hastrup slår til lyd for (Hastrup 2004) – at den "gammeldags encyklopædiske viden" om genstandene, der benævnes *objektviden*, skal erstattes med *relationsviden* – ikke som en naturlig konsekvens at visse museumsgenstande (objekter) bliver overflødige. Tværtimod medfører nye teoretiske såvel som metodiske landvindinger ofte, at vi må gå tilbage til objekterne og underkaste dem nye undersøgelser, for at opnå ny viden. Genstandene er og bliver den empiri, vores fag bygger på.

Tilbage står kassation som en praktisk løsning på de ressourcemæssige problemer, der er opstået på visse institutioner. Kassation er bare ikke løsningen, fordi den målestok, der er udarbejdet til at klassificere og kassere de arkæologiske genstande efter, ikke dur. Den kulturhistorie, som vi ønsker at skrive på baggrund af det arkæologiske kildemateriale, skrives ikke alene på baggrund af genstande "af enestående national betydning", her bidrager hver lille brik med sin del af historien. Konklusionen må derfor blive, at kassation muligvis kan opfattes som en praktisk løsning på et ressourcemæssigt problem, men er det også en klog og fremtidsorienteret løsning? Jeg tvivler!

Tema: Indsamling og kassation

Litteratur

Christiansen, Tage E. 1976
Bygningen paa søndre Jellinghøj.
Kuml 1975.

Johansen, K. Friis 1919
En boplads fra den ældste Stenalder i Sværdborg mose.
Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1919.

Hastrup, Kirsten 2004
Forskningsbegreber og Vidensformer: kulturarvens udfordring.
Forskningsbegreber og vidensformer: kulturarv, samlinger og kunstuddannelser.
Kulturministeriets Forskningsudvalg Juni 2004.

Hvass, Steen 2000
Forord.
I: Anne Nørgård Jørgensen og John Pind (red.): *Før landskabets erindring slukkes – Status og fremtid for dansk arkæologi.* Rapport fra arkæologikonference på Nationalmuseet d. 22.-23. marts 2000.
Udgivet af Rigsantikvaren & Det Arkæologiske Nævn.

Jørgensen, Anne Nørgård og John Pind (red.): Rapport fra arkæologikonference på Nationalmuseet d. 22.-23. marts 2000.

Midgley, Magdalena S. 2010: *Monuments and monumentality: the cosmological model of the world of megaliths.* Documenta Praehistorica XXXVII (2010)

Ramskou, Thorkild 1976: Lindholm Høje. Gravpladsen. Nordiske Fortidsminder Serie B – in quarto. Bind 2. Det kgl. Nordiske Oldskriftselskab. København 1976.

Udredning om bevaring af kulturarven, 2003. Rapport om udredning af kulturarven. Udvalget nedsat af Kulturministeriet.